Tuychiyeva .I.I
Pedagogika fanlari falsafa doktori(PhD) professor.
Farg'ona davlat universiteti pedagogika kafedrasi mudiri
Mamajonova G.G’.
Farg’ona davlat universiteti
“Pedagogika nazariyasi va tarixi” mutaxassisligi
2-bosqich magistranti

OLIY TA’LIM TIZIMIDA TALABALARDA AKMEOLOGIK KOMPETENTLIKNI RIVOJLANTIRISH TAMOYILLARI

Annotatsiya: *Mazkur ilmiy maqolada oliy ta’lim tizimida talabalarda akmeologik kompetentlikni rivojlanish tamoyillarini o’rganishga bag’ishlangan. Akmeologiya –shaxsning o’z kasbiy jihatdan eng yuqori rivojlanish bosqichiga erishish jarayoni sifatida muhim ahamiyat kasb etadi. Shuningdek, Kompetentlik- insonning ma’lum bir faoliyat turida samarali ish olib borishi uchun zarur bo’lgan bilim, ko’nikma, malaka va tajribani o’zida uyg’unlashtirgan. Maqolada oliy ta’lim tizimida talabalarda akmeologik kompetentlikni rivojlantirish tamoyillari ko’rib chiqiladi.*

Kalit so’zlar: *Akmeologiya, Kompetentlik, shaxsga yo‘naltirilganlik tamoyili, Faoliyatga yo‘naltirilganlik tamoyili, Kompetensiyaviy yondashuv, Refleksivlik tamoyili, Innovatsionlik tamoyili, Motivatsion tamoyil, Hamkorlik va interaktivlik tamoyili, Uzluksizlik va o‘z-o‘zini rivojlantirish tamoyili, pedagogik asos, psixologik asos, ijtimoiy asos.*

Аннотация: *Настоящая научная статья посвящена изучению принципов развития акмеологической компетентности студентов в системе высшего образования. Акмеология является важным процессом достижения высшего уровня профессионального развития личности. Компетентность – это совокупность знаний, умений, навыков и опыта, необходимых человеку для эффективной работы в определённом виде деятельности. В статье рассматриваются принципы развития акмеологической компетентности студентов в системе высшего образования.*

Ключевые слова: *Акмеология, Компетентность, принцип личностной ориентации, принцип деятельностной ориентации, компетентностный подход, принцип рефлексивности, принцип инновационности, принцип мотивации, принцип сотрудничества и интерактивности, принцип преемственности и саморазвития, педагогическая основа, психологическая основа, социальная основа.*

Abstract *This scientific article is devoted to the study of the principles of developing acmeological competence in students in the higher education system. Acmeology is an important process of achieving the highest level of professional development of a person. Also, Competence is a combination of knowledge, skills, qualifications and experience necessary for a person to effectively work in a certain type of activity. The article considers the principles of developing acmeological competence in students in the higher education system.*

Keywords: *Acmeology, Competence, principle of person-orientation, principle of activity-orientation, Competency approach, principle of reflexivity, principle of innovation, principle of motivation, principle of cooperation and interactivity, principle of continuity and self-development, pedagogical basis, psychological basis, social basis.*

KIRISH

Bugungi kunda oliy ta’lim tizimida talabalarning akmeologik kompetentlikni rivojlantirish masalasi muhim ahamiyat kasb etadi. Akmeologiya insonning intellektual, kasbiy va shaxsiy o‘sish jarayonlarini o‘rganadigan fan sifatida bugungi kunda pedagogika, psixologiya va menejment sohalarida keng tadqiq etilmoqda. Akmeologik kompetentlik shaxsning o‘z kasbiy va shaxsiy rivojlanishida yuqori samaradorlikka erishishini ta’minlaydi. Bugungi kunda inson kapitali va intellektual salohiyat jamiyat taraqqiyotining asosiy omillaridan biri hisoblanadi. XXI asr sharoitida shaxsning o‘z kasbiy va shaxsiy rivojlanishiga bo‘lgan ehtiyoji ortib bormoqda. Shuning uchun inson o‘z bilim va malakalarini doimiy ravishda takomillashtirishi, kasbiy mahoratini oshirishi hamda shaxsiy va professional yetuklik darajasiga erishishi lozim.

Bugungi globallashuv va raqamli transformatsiya davrida oliy ta’lim tizimida kadrlar tayyorlash sifati jamiyat taraqqiyotining eng muhim omillaridan biri hisoblanadi. Talabalarda nafaqat kasbiy bilim va ko‘nikmalarni shakllantirish, balki ularning shaxsiy, intellektual va ijodiy salohiyatini to‘liq ochib berish zarur. Shu nuqtai nazardan, akmeologik kompetentlik tushunchasi zamonaviy pedagogik jarayonning markaziy kategoriyasiga aylanib bormoqda. U insonning o‘z kasbiy faoliyatida eng yuqori cho‘qqilarga erishish, o‘zini rivojlantirish, o‘z ustida ishlashga doimiy intilish qobiliyatini ifodalaydi. Oliy ta’lim muassasalari nafaqat bilim beruvchi, balki shaxsni har tomonlama kamol toptiruvchi muhit sifatida faoliyat yuritishi lozim. Zamonaviy talaba o‘zining ichki imkoniyatlarini aniqlash, kasbiy faoliyatda muvaffaqiyat qozonish uchun akmeologik yondashuvni egallashi kerak. Bu yondashuv ta’lim jarayonida shaxsga yo‘naltirilgan, refleksiv va innovatsion usullarni qo‘llashni talab etadi. Oliy ta’lim tizimida akmeologik kompetentlikni rivojlantirish orqali yosh mutaxassislar mustaqil qaror qabul qiluvchi, o‘z kasbini mukammal egallagan va jamiyatda faol pozitsiyaga ega bo‘lgan shaxs sifatida shakllanadi.Akmeologiya – bu inson rivojlanishining eng yuqori cho‘qqisiga, ya’ni "akme"ga erishish jarayonlarini o‘rganuvchi fan. Bu tushuncha yunoncha "akmē" (eng yuqori nuqta, yetuklik) so‘zidan kelib chiqqan. Akmeologiya psixologiya, pedagogika va sotsiologiya bilan uzviy bog‘liq bo‘lib, insonning kasbiy, shaxsiy va ijodiy jihatdan yetuklikka erishish mexanizmlarini o‘rganadi. Akmeologiya atamasi 1928-yilda rossiyalik psixolog N.A.Ribnikov tomonidan ilk bor ilmiy muomalaga kiritilgan. Ayrim manbalarda akmeologiya B.G.Ananev, V.M.Bexterev, V.N.Myasishev, E.S.Kuzmin, N.V.Kuzmina, N.A.Ribnikov va boshqalar tomonidan yaratilgan yangi fan hisoblanadi.”Kompetentlik “ inglizcha “competence” so’zidan olingan bo’lib “qobiliyat” degan ma’nolarni anglatadi .Shuningdek, Kompetentlik tushunchasi -insonning ma’lum bir faoliyat turida samarali ish olib borishi uchun zarur bo’lgan bilim ko’nikma va malakalarning majmuasidir.Kompetentlik nafaqat bilim darajasini, balki uni qo’llash qobiliyatini ham o’z ichiga

oladi. Pedagogik nuqtai nazardan kompetentlik — bu shaxsning (o‘quvchi, o‘qituvchi yoki boshqa ta'lim subyekti) ta’lim jarayonida olgan bilim, ko‘nikma, malakalarini amaliy faoliyatda muvaffaqiyatli qo‘llay olishga qodirligi, ya’ni bilimdan foydalanish qobiliyati sifatida qaraladi. M.V. Klarin: ta’lim jarayonida kompetentliklarni shakllantirish metodlari va texnologiyalariga alohida e’tibor qaratgan.
Psixologiyada kompetentlik shaxsning ichki psixik holati, intellektual va emotsional salohiyati, hamda faoliyatga nisbatan tayyorgarligi bilan bog‘liq. Bu — insonning bilim va ko‘nikmalarni o‘zlashtiribgina qolmay, ularni real hayotiy va ijtimoiy vaziyatlarda samarali qo‘llay olish qobiliyatidir. D.B. Elkonin – Insonning kompetent bo‘lishi, uni yoshga mos psixologik rivojlanish bosqichlarida qo‘llab- quvvatlash bilan bog’liq degan fikrlarni aytgan.

Akmeologik kompetentlikni rivojlantirish tamoyillari
1. Shaxsga yo‘naltirilganlik tamoyili
Bu tamoyil har bir talabaning individual imkoniyatlari, qiziqishlari va ehtiyojlarini inobatga olishni nazarda tutadi. O‘qituvchi talabaning shaxsiy rivojlanish traektoriyasini aniqlash va qo‘llab-quvvatlash orqali uning ichki salohiyatini yuzaga chiqaradi. Talabaga mustaqil fikrlash, tanqidiy tahlil qilish va ijodkorlik imkoniyatini berish akmeologik yondashuvning asosini tashkil etadi.
2. Faoliyatga yo‘naltirilganlik tamoyili
Akmeologik kompetentlik faqat nazariy bilimlar emas, balki amaliy faoliyat jarayonida shakllanadi. Shu bois ta’lim jarayonida loyihaviy, tadqiqot, keys va amaliy mashg‘ulotlarga keng o‘rin berilishi zarur. Faoliyat jarayonida talaba o‘zining kasbiy mahoratini sinovdan o‘tkazadi, tahlil qiladi va o‘z ustida ishlash ko‘nikmalarini rivojlantiradi.
3. Refleksivlik tamoyili
Refleksiya — bu shaxsning o‘z faoliyatini anglash, baholash va takomillashtirish qobiliyatidir. Talabalarda refleksiv fikrlashni rivojlantirish ularning o‘z xatolarini aniqlash, o‘z ustida ishlash, o‘zini tahlil qilish va kelajakdagi faoliyatini rejalashtirishga yordam beradi. Refleksiv jarayon akmeologik kompetentlikning markazida turadi.
4. Innovatsionlik tamoyili
Oliy ta’limda zamonaviy pedagogik texnologiyalarni, raqamli vositalarni, virtual muhit va simulyatsion treninglarni qo‘llash akmeologik kompetentlikni shakllantirishda muhim o‘rin tutadi. Innovatsion yondashuv talabalarda yangilikka ochiqlik, ijodiy fikrlash va o‘zgaruvchan sharoitga moslashish qobiliyatini kuchaytiradi.
5. Motivatsion tamoyil
Motivatsiya — akmeologik rivojlanishning harakatlantiruvchi kuchidir. Talabalarda o‘z kasbiga bo‘lgan ijobiy munosabat, o‘zini rivojlantirishga ehtiyoj, shaxsiy maqsadlarni qo‘yish va ularga erishish istagini shakllantirish zarur. O‘qituvchi bu jarayonda yo‘naltiruvchi va ilhomlantiruvchi rol o‘ynaydi.

6. Hamkorlik va interaktivlik tamoyili
Akmeologik kompetentlikning rivojlanishida talaba-o‘qituvchi, talaba-talaba hamkorligi muhim ahamiyatga ega. Guruhli loyihalar, jamoaviy muhokamalar, muloqot asosidagi mashg‘ulotlar orqali ijtimoiy va kommunikativ ko‘nikmalar mustahkamlanadi. Bu esa shaxsning kasbiy ijtimoiylashuv jarayonini tezlashtiradi.
7. Uzluksizlik va o‘z-o‘zini rivojlantirish tamoyili
Akmeologik kompetentlik bir martalik emas, balki doimiy takomillashuv jarayonidir. Talaba ta’lim jarayonida mustaqil o‘qish, yangi bilimlarni o‘zlashtirish va o‘z kasbiy faoliyatini rivojlantirishga tayyor bo‘lishi lozim. Oliy ta’lim muassasasi bu jarayon uchun qulay shart-sharoit yaratishi zarur.

XULOSA

Oliy ta’lim tizimida akmeologik kompetentlikni rivojlantirish — bu shunchaki ta’lim sifatini oshirish emas, balki shaxsni o‘zining eng yuqori salohiyat cho‘qqisiga yetaklash jarayonidir. Bu jarayon shaxsga yo‘naltirilgan, refleksiv, innovatsion va motivatsion tamoyillar asosida tashkil etilganda, talaba nafaqat bilimli mutaxassis, balki mustaqil fikrlovchi, o‘zgaruvchan jamiyatda faol pozitsiyaga ega shaxs sifatida kamol topadi. Akmeologik yondashuv oliy ta’limning asosiy maqsadi — shaxsning mukammal rivojlanishiga xizmat qiladi. Umuman olganda, Akmeologiya insonning shaxsiy va kasbiy yetuklikka erishish jarayonlarini o‘rganadigan fan sifatida kompetentlik tushunchasi bilan chambarchas bog‘liqdir. Akmeologiya- shaxsning professional va shaxsiy rivojlanishining eng yuqori cho’qqisiga erishish jarayoni hisoblanadi. Kompetentlik- esa insonning bilim, ko‘nikma va motivatsiyasining uyg‘unligi sifatida ta’riflanadi. Zamonaviy ta’lim va kasbiy rivojlanish jarayonlarida akmeologik yondashuvdan foydalanish insonlarning yuqori malakali va raqobatbardosh mutaxassislar yetishib chiqishiga yordam beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO’YXATI:

1.Mamajonova.G Talabalarda akmeologik kompetentlikni rivojlantirish texnologiyalari. Ijodkor o’qituvchi, (2025).45-son. 99-100-b

2.Mamajonova . G Talabalarda akmeologik kompetentlikni rivojlantirish tamoyillari. Новости образования исследование в XXI веке, (2025).795-b

3..Maxmudova, D.X . Bo‘lajak o‘qituvchilarda kognitiv kompetentlikni rivojlantirishning akmeologik texnologiyasi. International Journal of Education, Social Science & Humanities, (2023),11(12), 716.

4.www.ziyonet.uz